

C L A S I C I R O M Â N I

Emil Gârleanu

CEA DINTÂI DURERE

CORINT
EDUCAȚIONAL

Redactare: Daniela Mercioniu
Tehnoredactare computerizată:
Raul-Cristian Pop
Designul copertei: Andreea Apostol
Ilustrația copertei: Valeria Moldovan

Textele sunt reproduse după volumul
Emil Gârleanu, CEA DINTÂI DURERE,
Editura Librăriei „Universala”, Alcalay & Co, București, 1909.

Toate drepturile asupra acestei ediții
sunt rezervate Editurii CORINT EDUCAȚIONAL,
parte componentă a GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN: 978-606-8668-10-9

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GÂRLEANU, EMIL

Cea dintâi durere/Emil Gârleanu. - București:
Corint Educațional, 2015

ISBN: 978-606-8668-10-9

821.135.1-93-32

Cea dintâi durere

Am crescut pe ulița boierească a Iașului, pe „Podul-Verde”, cum i se zicea odată, în fața grădinii lui Mihai-Vodă Sturza și-n coasta pădurii Copoului. Am crescut pe ulița din capătul căreia privirea pătrundea până departe, spre șesul întins, în fundul căruia Cetățuia se ridica deodată, ca înălțată de niște brațe uriașe, mândre că pot scălda în razele soarelui un asemenea juvaer. Am mai apucat încă pe cei de pe urmă boieri, îmbrăcați totdeauna în haină neagră, cu pălării înalte, rătăcind pe sub aleile de tei, cu ochii pierduți în urmărirea unui vis ce nu se poate îndeplini. Îmi aduc aminte cum ascultam, toată ziua, trâmbițele, al căror glas războinic făcea să răsunе cazărmile ce ne înconjurau casa. Toată lumea militărească era tărăbuită lângă noi, „la deal”. Nu o dată am rămas uimit, în poartă, când regimentul de linie pornea la paradă, cu tamburul-major* în frunte, un ȝigan cât un munte,

* Tambur major — subofițer care conducea o fanfară.

purtând în cap o căciulă de urs, cât o baniță de mare, haine numai aur și-n mână un buzdugan pe care îl azvârlea în aer de se rotea de două ori, apoi îl prindea în palmă și-l ținea o clipă sus, până ce clocotea glasul de tunet al tobei celei mari. Din poarta ogrăzii duceam mâna la pălărie, să salut militărește pe tata, care mergea călare în fruntea batalionului. Tata, parcă-l văd, se uita de sus, pleca sabia pe gâtul calului, ca să-mi răspundă, iar eu mă credeam un soldat strașnic.

Multe am văzut în ulița aceasta, în multe întâmplări am fost și eu amestecat și multe lucruri de pe acea vreme sunt închise în sufletul meu. De unele nu-mi aduc aminte, îs ascunse bine coala, și cine știe dacă vreodată farmecul sau durerea lor vor răsări iarăși în mintea mea, cum răsar, în unele nopți, dărele luminoase ale fărămiturilor de stele. Cine știe! Dar unele din aceste întâmplări mi-au rămas săpate în amintire cu o atât de mare putere, încât oricând le pot vedea, le pot povesti, cum aș putea spune cea dintâi rugăciune pe care mama m-a învățat s-o înșir cu mâinile împreunate și-n genunchi, în fața icoanei de deasupra pătîșorului meu...

De multe ori m-am gândit la cea dintâi durere ce-am simțit-o în inima mea de copil. O pot povesti așa cum aș fi văzut-o aseară, cu înțelegerea mea de acum, cu ochii și inima mea de atunci.

... Poate să fi avut vreo cinci-șase ani. Într-o seară mă jucam în grădinița din față. Cum făceam grămezi de nisip, deodată clocoti strigătul grabnic și deznădăjduit al trâmbiței de foc. Și într-o clipă năvăli, în goana nebună a cailor, șirul întreg de care cu soldați, ale căror căști galbene tăiară repede o dungă luminoasă în inseratul zilei. Apoi a fost un învălmășag de trăsuri, de călăreți, de ofițeri, de soldați alergând mai mulți, supt comanda cuiva sau singuri, în gâfâiala fugii. Se opreau unii pe alții, se întrebau sau își

strigau vorbe de-abia spuse, apoi se aruncau în aceeași goană grozavă. Un soldat sosi cu un plic; după câteva clipe am văzut și pe tata, cu chipul îngrijat, trecând pe lângă mine fără să mă vadă. Mă răzimasem de parmaclâc*, în colțul grădinuței și priveam cu plăcere la neobișnuita mișcare a uliței.

Peste puțin, veni în fugă slujnica noastră, mătușa Smaranda. Am văzut-o ieșind până în mijlocul străzii, țipând speriată: „Vai de mine, arde târgul!” Atunci m-am strecurat printre două jaluzele desprinse și bătrâna s-a trezit cu mine lângă dânsa. M-am uitat și eu: în fund, cerul se rumenise, unde de fum negru se ridica în văzduh și uneori, câte un smoc de scântei scăpăra ca niște mărgele împrăștiate. Ne-am întors lângă poartă. Un călăreț trecu în goană; nu mult după aceea, alte pâlcuri de soldați se perindară, ca niște vedenii. Seara se așezase ușoară; odată cu răcoarea ei veni un miros acru și înecăcios; rumeneala cuprinsese tot cerul, iar vârfurile copacilor din grădina lui Vodă se auriră; mișcate de vânt, păreau niște flăcări ce ardeau legănându-se. Peste tot se întinsese o lumină dulce, de vis. Mătușa Smaranda întrebă pe un trecător: „Mă rog dumitale, ce arde?” Acesta îi răspunse din treacăt: „Ulița Mare”.

Bătrâna își rosti numele, cum obișnuia să facă la orice întâmplare ce-i redeștepta mila sau mâhnirea: „Smărăndiță, Smărăndiță!” Și iar se făcu tăcere. Numai de departe venea vuietul năbușit al unui zbucium. Mă cuprinsese o frică neînțeleasă. Deodată, gândul mi se opri la mama, care plecase în târg. „Dar mama?”, întrebai îngrijat. Bătrâna mă trase mai lângă dânsa și-mi răspunse: „O să vie, conașule, n-ai mata teamă”.

* Parmaclâc (parmalâc) — balustradă.

Nu știu cât vom fi stat în această așteptare încordată. Mama nu mai venea, nici tata, care pornise pe urmă. Deodată, răsunară niște pași tăragănați. Privirăm în lungul uliței. În curând puturăm desluși pe cei ce veneau: erau doi soldați care duceau o năsălie*. În dreptul porții dâșșii se opriră: de supt pătura ce acoperea năsălia ieșea un horcăit răgușit, care se stingea cu totul o clipă, apoi izbucnea din nou. Am auzit bine și mi-a rămas săpat în adâncul minții fiecare cuvânt din convorbirea celor doi soldați. Cel dintâi se întoarse și spuse, cu glasul plin de spaimă: „Moare, măi”. „Da, moare”, îi răspunse celălalt. Întâiul urmă: „Să-l punem ici, în dosul porții, să-și deie sufletul în liniște”. „Să-l punem”. Când zăriră pe mătușa Smaranda, o trimiseră repede: „Fă-ți pomană și adu o lumânare”.

Bătrâna se zăpăci, alergă numaidecât și pe mine mă lăsă singurel lângă stâlpul porții. Soldații nici nu mă văzuseră, poate. Așezară năsălia în ogradă, chiar lângă parmaclăcul grădinuței și unul dintre ei ridică pătura. Lumina felinarului din față se întindea până acolo. Horcăitul se auzi deslușit, aerul serii parcă-i dase putere; cel ce sta întins, un pompier, înghițea în gâlgâiri adânci, parcă ar fi băut, însetat, apă. O grijă de ceva ce nu înțelegeam mă făcuse și mai mititel și mă ținutise locului. Pieptul pompierului se ridica des, ca niște foi. „Scoate-i casca”, spuse unul dintre soldați. Celălalt îi luă binișor casca.

Atunci se petrecu ceva groaznic. Pompierul scoase un strigăt de durere, un strigăt așa de adânc, că mi s-a părut că ieșise din fundul unei hrube**, de supt picioarele mele. Apoi, cu cea din urmă putere, vroi să se scoale, se prăvăli pe

* Năsălie — suport de lemn (ca o targă) pe care se așază coșciugul pentru a fi transportat.

** Hrubă — încăpere sau galerie subterană.

o coastă și se răsturnă jos, trântind pe soldatul ce se aplecase peste dânsul. Casca se rostogoli până lângă mine. Rănitul rămase pe pământ, zbatându-se, iar fața i se acoperi ca de un vâl negru, ce se întindea încetul cu încetul și pe jos: îi izvoara sângele din cap.

Toate acestea s-au petrecut cât ai clipi. Nici n-am avut vremea să mă înspăimânt. Aproape în aceeași vreme putusem auzi, la spate, glasul mamei: „Ce-i aici?” Apoi acel al tatei, întrebând pe soldați: „Ce e, ce faceți?” Când mama se apropie și înțelese ce se petrecea și când, întorcându-se, mă zări pe mine, se azvârli, cu un țipăt, să mă ieie în brațe: „Pentru numele lui Dumnezeu, ce cauți tu aici?” Mă ridică, apoi îmi întoarse capul cu mâna și mi-l sprijini de umărul ei.

În această vreme veni și mătușa Smaranda. Am auzit scrâșnetul chibritului ce aprindea lumânarea, am auzit cele câteva cuvinte, întretăiate, ale soldatului ce povestea tatei: „Un zid dărâmat... da, peste dânsul... scos de supt dărâmturile unei bolți... Apoi o clipă de liniște, și pe urmă un suspin, un suspin lung, de ușurare, ca al unui om care se așază să se odihnească după un drum lung. Simții tremurul mamei. Tata o luă de braț: „Hai, ce stai și tu; hai, dragă”. În urmă, glasul bătrânei tânguia: „Smărăndiță, Smărăndiță!”

În noaptea aceea n-am putut dormi. Într-un răstimp mi se păru că lumina candeliei se înalță, se subțiază și se întoarce mereu din caierul luminat al paharului, apoi se întinde de se strânge ghem împrejurul unei căști mari ce spânzura deasupra patului meu. Am țipat, a alergat mama lângă mine și toată noaptea mi-am simțit mâna într-a ei.

A doua zi m-am jucat ca de obicei. Tot ce privisem cu o seară înainte se ștersese ca un vis. La întâmplarea din seara trecută nu mai gândeam, cum nu mai gândeam la zgăriiturile care mă usturaseră numai în clipa când mi le făcusem.

Dar a treia zi, rânduri-rânduri, soldații treceau în pas domol, cu toți ofițerii lor, cu drapelul și cu goarneau ce sunau, duioș, o rugăciune. „E o paradă”, îmi spuse mama, care mă ținea în brațe, „o paradă, știi, ca atunci când a venit ghegeneralul”. Eu n-am crezut; căci de la fereastră am văzut sicriul purtat pe un tun, iar deasupra sicriului, casca. Și atunci, din nou mi-a răsărit în minte seara aceea.

Din nou am văzut pompierul întins jos, vărsându-și chinul în suspinul adânc ce mi se părușe că ieșise de supt pământ. Mi-am dat seama că acum îl duceau undeva, departe, că-l luau de lângă toți ai lui, săracul! Și-am avut acea presimțire nedeslușită a despărțirii ce cândva nu se poate înlătura, presimțire care se naște odată cu noi. Nu pricepușem tot, dar înțelesesem destul. Și, ca și când cineva ar fi vrut să mă despartă și pe mine de mama, am cuprins-o de gât cu amândouă mâinile și-am plâns, zguduitor, cea dintâi durere a mea.

Puișorii

Supt lumina trandafirie a unui blând apus de soare, pământul pare adâncit într-o odihnă neclintită; frunzele ațipesc, pregătindu-se pentru tihnitul somn al nopții; în depărtări miriștele scânteiază singuratece, ca niște țesături de fir; iazul își așterne fața umedă, sorbind, până în adânc, din lumina asfințitului. Din jos, din văi, răsună talanca; iar pe deal, în vii, doinește fluierul...

În aer, un popor întreg de rândunele se pregătește de plecare; s-au adunat rând pe rând de prin părțile acestea și, de bucurie, în zbor nebun, străbat văzduhul ca niște săgeți. Atrase de întinsul sclipitor al iazului, ele se lasă deasupra lui, ca o perdea, apoi răzlețindu-se în ciripiri ascuțite, se avântă cu toate înspre păduricea de sălcii; ascunzându-se, rătăcesc prin frunzișul răcoros, apoi o iau de-a lungul miriștilor și iar se întorc în bătaia lină a aripelor.

De după deal vine, în zbor rotat, un uliu. Pasărea de pradă pare că nu ia în seamă mulțimea păsărelelor călătore. Ele îl zăresc; un strigăt de îmbărbătare și stolul întreg năvălește la luptă. Uliul ocolește iscusit prin aer și pierde cu repeziciunea fulgerului dincolo de deal. A scăpat! Rândunelele, vesele de această fugă, plutesc sus, crezând că l-or mai vedea; zarea rămâne însă limpede și dânsese se întorc obosite de se înșiră pe vârful șurelor de paie...

Pe prispa casei, copilașul numai în cămășuță, cu capul gol, urmărește de mult jocul stolului de paseri printre care se află și cei trei pui ai lui, din cuibul de humă de supt streșină. Îi căpătase doar de la mămuca lui.

De câte ori era neastâmpărat, mămuca îi zicea: „Fii cuminte, dacă vrei să-ți dau puii când or crește mari!”

Și el a fost cuminte, puii au crescut mari, dar în urmă au zburat! El îi văzuse cum au ieșit zilele trecute de s-au jucat prin aer, dar parcă niciodată nu zburaseră mai mult ca astăzi.

Și își cunoaște el destul de bine puii: sunt cei de la mijlocul șurei din dreapta; trei, unul lângă altul, sau cei de lângă aceștia, dacă n-or fi chiar cei de la capăt. Toți parcă seamănă unii cu alții și-s așa de sus, așa de sus!...

Păsărelele s-au odihnit puțin, apoi și-au șoptit nu știu ce, au scos un strigăt vesel și s-au ridicat deodată cu toatele. Câteva din ele s-au despărțit o clipă din stol, au atins ușor streșina casei, apoi s-au pierdut iarăși, în mulțimea celorlalte. Puișorii copilașului își luau rămas bun de la el și de la cuibul lor de humă.

Stolul mai ocoli de vreo două ori iazul, apoi se înalță și porni încet să lunece spre asfințit.

Copilașul privi lung stolul care se pierdea, ca o fluturare, în adânc, apoi duse mânușitele la ochi și începu să plângă.

Maică-sa aruncă furca și veni în fugă de-l luă în brațe: în cuvinte dezmierdătoare îl întrebă ce are.

Copilul nici nu poate vorbi de atâta năvală de lacrimi. Întinde mâna spre cer, îi arată stolul care luneca în zbor necurmat și de-abia îi poate șopti:

— Puișorii!

Mama îl strânge la sân și-l sărută cu drag:

— Nu plânge, puiul mamei, au să se-ntoarcă înapoi... La primăvară...

Copilașul se liniștește; punând mânușita deasupra ochilor, ca mămucă-sa, privesc împreună stolul pe zarea depărtată a cerului. Și lumina slabă a duiosului asfințit de toamnă le îneacă ochii înrouați acum la amândoi.

În ajunul Anului Nou

C onul Grigori și coana Ruxandra n-au copii. Singurul copil ce avuseseră, o fată la care ținuseră ca la ochii din cap, murise, s-a împlinit anul. De la dânsa le rămăsese copilașul, amintire vie pe urma odorului pierdut. Nepoțelul era un băiețel gingaș, cu ochii negri-negri și umezi, ca și cum ar fi plâns întruna, și neobișnuit de deștept. Semăna cu mama lui cum seamănă un ochi cu altul. De multe ori, coana Ruxandra sta ceasuri întregi într-un colț al odăii și de acolo îi urmărea toate mișcările: în clipitul genelor, în adusul capului când se uita încotrova, în înseninarea ușoară, ca o adiere, a feței, în suspinele fugare pe care, așa din senin, această inimă plăpândă le avea, dânsa întrezărea viața copilului ce se odihnea acum în pământ. Când se îmbolnăvește nepoțelul, bătrânii nu mai sunt pe lume: tânjesc, nu mănâncă, nu dorm, nu vorbesc — copilul și iar copilul. Ce are? Ce-i lipsește? Toți doctorii din târg, toate jucăriile din dughene, toate îs

împrejurul pătișorului. Un zâmbet al lui e ca o revărsare de lumină. Pentru răsul lui, pentru ca să-i vadă gurița deschisă ca o floare, și-ar fi dat, bieții, și viața...

E în ajunul Anului Nou. Bătrânii au umblat două zile de-a rândul ca să cumpere jucării. Astă-seară le-au așezat pe toate în câte un colț, ca să nu se vadă.

S-a înnoptat și, cu toate că au aprins lampa, perdelele nu-s lăsate; pe luciul geamului se văd, afară, lunecând fulgii mari de ninsoare. Din când în când răsună clinchetele zurgălăilor de la sănii, iar câteodată și pocnetul scurt al vre-unui harapnic* — umblă urătorii. Conul Grigori stă pe divan, lângă sobă și ține nepoțelul pe genunchi, coana Ruxandra, în picioare, îi privește pe amândoi.

Uitându-se zâmbitor, cu înțeleș, la soția dumisale, bătrânul începe a povesti:

— Era odată, dragul tatii, un copilaș, un copilaș frumos ca tine, și cuminte...

— Tot ca tine, adăugă coana Ruxandra, pe care nu o răbda inima să tacă.

— Și cuminte cum nu era altul pe fața pământului de pe atunci — așa cum ești tu, dragul tatii. De cumințenia lui se dusesse vestea peste nouă mări și țări; ba ajunsese vestea până la casa Anului celui vechi și bătrân, care avea să plece pe alte țărâmurii, cum pleacă cel de acum. Și ce și-o fi zis Anul cel gârbovit de zile: „Așa bătrân cum îs eu, am să mă duc cum oi putea, cum n-oi putea, să văd așa minune de copil”. Și-a luat bătrânul traista, toiagul de fier și a purces la drum. Și-a mers, și-a mers moșneagul, până în dimineața zilei când avea să-și ieie rămas bun de la pământ și numai ce-a ajuns într-un târg. A luat ogradă cu ogradă, căutând, căci nu-l vedeau decât copiii; pe ceilalți oameni îi împiedica

* Harapnic — bici mare, împletit din cânepă sau din curele.

puterea lui să-l zărească. Care cum îl vedeau — pe el: unii îi săreau în spate, alții îl trăgeau de suman, alții îi smuceau traista: „Dă-mi și mie, moșule, dă-mi și mie.” Cum îs plodurile, obraznice. Bietul moșneag începuse a se căi: „Pesemne ceasul rău m-a îndemnat, gândea dânsul, să-mi las eu liniștea și să mă iau după o vorbă.” Ajunsese pe la rohatcă*, gata să iasă din târg, când, obosit, mai cu seamă că începuse și a viscoli, se așează pe prispa celei din urmă case, își puse traista și toiagul lângă dânsul și-și sprijini capul în palme. Numai iată că se deschide ușa, iese un copilaș, care-l privește cu milă și-i zice: „Vino, moșule, în casă de te odihnește puțin”. Bătrânul se sculă, intră înăuntru și puse într-adins traista cu jucării pe masă, în lumină, doar or străluci mai tare. Copilul parcă nici nu le văzuse; i-a așezat moșneagului un scăunaș, lângă sobă și i-a dat să mănânce o bucată de colac uns cu miere. „Dar mama, unde ți-e?”, îl întrebă. — „S-a dus în târg”, răspunse copilul. — „Să-ți cumpere jucării”, adăugă iscoditor moșneagul. — „Noi suntem săraci, mama n-are bani pentru jucării; s-a dus până la o rudă”, răspunse tot așa de cuminte copilașul. Bătrânul a înțeles atunci că găsisese copilul despre cumînțenia căruia ajunsese vestea până la el. Atunci i-a făcut cu mâna peste ochi, așa, copilul a lipit genele și-a adormit îndată. Și iată ce a visat: Părea că plecase moșul care-l ținea de mână și cum ieșeau din ogrăjoară, deodată se ridică un omăt cât casa; dar moșul suflă o dată și ca prin farmec se deschide o cărare lungă, lungă, acoperită de iarbă verde, din care se ridică miros dulce de toporași; iar pe marginea cărării, tot felul de copaci: smochini cu frunzele late și roadele zaharisite gata...

* Rohatcă — barieră.